

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

MODERN APPROACHES TO THE METHODOLOGY OF TEACHING ENGLISH IN THE CONTEXT OF TRANSLATION STUDIES

В історії методики викладання англійської мови одні педагоги-практики та науковці надають перевагу використанню перекладу під час вивчення іноземної мови, інші рішуче відкидають методи перекладу через переконання про шкоду від використання перекладацьких підходів до навчання іноземної мови. Однак немає переконливих емпіричних досліджень, які б однозначно це доводили. Попри опозицію прихильників і противників використання перекладу на заняттях з іноземної мови, переклад є корисним інструментом, якщо він використовується належним чином і цілеспрямовано. Сучасна методологічна наука націлена на пошук збалансованого підходу до використання перекладу для навчання англійської мови. Мета статті – окреслити сучасні ефективні підходи до методики викладання англійської мови у контексті перекладознавства. Досягнення поставленої мети передбачає узагальнення сучасних зарубіжних та вітчизняних наукових праць за темою дослідження, виокремлення методів і прийомів перекладу, які емпірично довели свою результативність в експериментальних дослідженнях та в практиці викладання іноземної мови. Автори статті стоять на засадах того, що переклад відіграє ефективну роль у фасилітації процесів навчання та вивчення іноземної мови, зокрема англійської. Вітчизняні та зарубіжні автори виділяють такі основні сфери, у яких переклад корисний і методологічно виправданий: 1) роз'яснення нових слів і фраз; 2) пояснення граматичних питань, навчання ідіоматичних і пов'язаних з культурними особливостями виразів; 3) пояснення прочитаних уривків; 4) робота над помилками, пов'язаними з перешкодами в розумінні цільової мови чи з браком вербальних засобів для повноцінного передання змісту в одній із мов мовної пари; 5) перевірка читання та розуміння інформації на слух (читання та аудіювання); 6) пояснення діяльності в класі. Варто дотримуватись принципу, що переклад є варіантом крайнього вибору формату співпраці і більше заохочувати студентів з'ясувати зміст тексту з контексту. Подальші дослідження доцільно організувати у напрямку експериментального визначення впливу використання перекладу під час вивчення англійської мови.

Ключові слова: методика викладання англійської мови, іноземна мова, здобувачі освіти, переклад, перекладознавство, пря-

мий метод викладання іноземної мови, рідна мова, фасилітація, комунікативний підхід.

In the history of English language teaching methodology, some practitioners and scholars prefer to use translation in language learning, while others firmly reject translation methods due to the belief in the harmfulness of using translation-based approaches to foreign language education. However, there is no convincing empirical research that definitively proves this. Despite the opposition between advocates and opponents of using translation in language classes, translation can be a useful tool if used properly and purposefully. Modern methodological science is aimed at finding a balanced approach to the use of translation in teaching English. The aim of the article is to identify modern effective approaches to English language teaching methodology in the context of translation studies. Achieving this goal involves summarizing modern foreign and domestic scientific works on the research topic, identifying translation methods and techniques that have empirically proven their effectiveness in experimental studies and in the practice of teaching a foreign language. The authors of the article argue that translation plays an effective role in facilitating the processes of learning and studying a foreign language, particularly English. Both domestic and foreign authors highlight the following main areas in which translation is useful and methodologically justified: 1) explaining new words and phrases; 2) explaining grammatical issues, teaching idiomatic and culturally related expressions; 3) explaining excerpts read; 4) working on errors related to obstacles in understanding the target language or a lack of verbal means for full content transmission in one of the language pairs; 5) checking reading and listening comprehension (reading and listening); 6) explaining classroom activities. It is important to adhere to the principle that translation is a last resort collaboration format and encourages students to understand the content of the text from context. Further research should be organized towards experimentally determining the impact of using translation during the study of the English language.

Key words: English language teaching method, foreign language, education seekers, translation, translation studies, direct method of teaching a foreign language, native language, facilitation, communicative approach.

УДК 378:811

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/71.1.8>

Гармаш О.Л.,

докт. філол. наук, професор,
професор кафедри перекладу
Приазовського державного технічного
університету

Чухно Т.В.,

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології,
перекладу та професійної підготовки
Університету митної справи та фінансів

Копосов Д.Ю.,

викладач кафедри іноземних мов
і методик їх навчання
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми. Переклад є особливим різновидом двомовної комунікації. Передбачаючи використання двох мов, перекладацька активність є двомовним спілкуванням, що відрізняється від типу спілкування, яке практикують двомовні люди у повсякденному житті. Тому дослідники вирізняють два підвиди білінгвального спілкування: звичайне двомовне спілкування (власне двомовне

спілкування) і перекладне двомовне спілкування. Відмінність між двома зазначеними типами двомовної комунікації полягає в тому, що звичайна двомовна комунікація зазвичай є описовою мовою, тоді як переклад завжди є перекладною (еквівалентною) мовою [11].

Одні педагоги-практики та науковці підтримують ідею про те, що переклад відіграє сприятливу

роль у викладанні та вивченні іноземної мови. Інші виступають проти цієї ідеї та вважають переклад трудомістким процесом. У категоризації цього питання важливо окреслити ситуації, у яких методи перекладу можуть бути ефективними при викладанні та вивченні англійської мови без зловживання чи витіснення інших (активно-мовленнєвих) методів опанування мови. Переклад – це процес, що включає навички читання, аудіювання та говоріння, оскільки відбувається взаємодія викладача зі студентами та обговорення. Якщо правильно організувати використання методів перекладу, то переклад можна використовувати для вдосконалення чотирьох базових іншомовних навичок: читання, письма, аудіювання та говоріння, а також для розвитку мовної / мовленнєвої точності, зрозумілості та гнучкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загалом у сучасних наукових працях, присвячених питанням методики навчання англійської мови, простежується неоднозначне ставлення до функції перекладу при вивченні англійської мови у її комунікативному форматі. У світовій методиці простежуються контрарні тенденції: акцентоване використання перекладу як методу; його цілковите заперечення; намагання виробити системний і збалансований підхід.

Під час вивчення іноземної мови необхідна хоча б мінімальна перекладацька практика (синхронна, асинхронна). Через це питання підходів до методики викладання англійської мови у контексті перекладознавства насамперед стосується проблеми методів та обсягів використання різновидів перекладацької діяльності аудиторно та позааудиторно. У зарубіжних працях роль перекладу диференціюється залежно від того, англійська мова вивчається як іноземна (EFL – English as a Foreign Language), чи як друга мова (ESL – English as a second language). Прихильники двомовного підходу стверджують, що використання обох мов (рідної + іноземної) під час опанування англійської допомагає ефективніше вивчати цільову (іноземну) мову, тоді як прихильники одномовного підходу стверджують, що виключне використання цільової мови полегшує її вивчення та стимулює мислення і знання студентів [17]. У працях обговорюється корисність використання перекладу в ситуації, коли це сприяє вивченню та викладанню мови [17; 18]. Більшість викладачів використовує переклад переважно для роз'яснення нової лексики, обговорення граматичних питань, навчання ідіоматичних виразів, пояснення прочитаних уривків, порівняння та зіставлення між рідною й іноземною мовами, а також для перевірки розуміння студентами прочитаного та сприйняття інформації на слух.

Технологічна революція, яка охопила світ, торкнулась питань навчання англійської мови, зокрема

використання методів перекладу. Переклад необхідний для роз'яснення значення нових технічних термінів, що дозволить полегшити і поліпшити роботу з новими винаходами, встановити термінологічні зв'язки відповідності між рідною та іноземною мовами, тим самим сприяючи розвитку всіх актуальних галузей знань. А. Гарсія зазначає, що на стан перекладу в глобальному суспільстві й на цілі вивчення іноземної мови впливають ролі нових технологій [10]. Л. Ванг стверджує, що неминучою є інтеграція інтернет-технологій в класах, оскільки вона «демонструє зміну освітніх парадигм від поведінкового до конструктивістського підходу до навчання» [19, с. 38]. Незважаючи на технологічну революцію, деякі дослідники не віддають перевагу використанню перекладу. Ще Д. Ньюсон у 1988 р. стверджував, що переклад, як інструмент викладання та навчання, має чотири недоліки: він стимулює мислення однією мовою та перенесення на іншу, тим самим позбавляючи викладача та студента можливості активно працювати в мовно-мисленнєвому ключі лише в межах однієї мови, створює хибне переконання, що між мовами існує ідеальна однозначна відповідність, що не сприяє досягненню загальноприйнятих цілей, таких як наголос на розмовній мові [6; 13].

Переклад з рідної мови на цільову мову дає можливість студентам застосовувати те, чого вони навчилися раніше, наприклад, нову лексику й структуру речень. Проте слова, фрази, словосполучення та знання з граматики є комунікативними інструментами, які покликані передати оригінальне авторське значення. Суттєвим є той факт, що, попри заявлене авторами цієї статті у вступі, де переклад окреслено як різновид активності, дотичний до чотирьох базових іншомовних навичок (читання, письма, слухання, говоріння), деякі дослідники, зокрема Н. Рос, вважають переклад п'ятою навичкою поряд із чотирма іншими [16]. Отже, переклад є ефективним інструментом розвитку та вдосконалення комунікативної компетентності. Г. Кук вважає, що «вміння перекладати є головним компонентом двомовної комунікативної компетенції» [8, с. 289]. В. Буцкам стверджує, що використання рідної мови в класі є «найбільшим педагогічним ресурсом», який підвищує впевненість учнів і допомагає їм зосередитися на змісті тексту [7, с. 379]. А. Шамімі зазначає, що переклад стимулює тих, хто вивчає іноземну мову, дивитися на неї крізь свою рідну мову, тому вони завжди свідомо чи несвідомо порівнюють обидві мови, задіяні в процесі навчання [5]. Отже, безпідставно ігнорувати внутрішнє мислення студентів їхньою рідною мовою й перемикає коди між обома мовами (рідною та цільовою), оскільки переклад у цій парі вважається природною поведінкою.

П. Хелтай та І. Ланштяк вважають, що переклад слід використовувати у таких випадках: коли він

є самоціллю; коли англійська мова є іноземною, а не другою мовою; з учнями на поглибленому рівні володіння мовою; для дорослих, які віддають перевагу свідомому навчанню; коли важлива формальна коректність і учні активно зацікавлені в набутті цієї формальності; коли вчитель користується тією ж рідною мовою, що й учні [11].

Можна виокремити три підходи до використання перекладу на заняттях з іноземної мови: 1) акцентоване використання при домінуванні методу граматичного перекладу (GTM); 2) повне відхилення через появу прямого методу; 3) відродження перекладу як активу, який може полегшити процес викладання та вивчення мови [9]. З появою прямого методу («одномовного», «внутрішньомовного») вважалося, що будь-яке використання рідної мови в класі іноземної / другої мови перешкоджає процесу вивчення мови, тому повинна використовуватися лише цільова мова, а застосування рідної мови студентів має бути заборонене [15]. Противники використання перекладу підкреслюють, що часте апелювання до перекладу може призвести до розвитку у студентів надмірної залежності від рідної мови. Як наслідок, здобувачі освіти можуть втратити впевненість у своїй здатності спілкуватися англійською чи будь-якою іншою цільовою мовою й у них може сформуватися загрозлива установка, що єдиний спосіб зрозуміти все, що говорить викладач, – перекласти сказане рідною мовою. Крім того, студенти використовуватимуть рідну мову, навіть якщо вони здатні висловити думку англійською мовою, що не сприятиме активному вживанню цільової мови. До того ж, студенти можуть не усвідомлювати, що використання англійської мови необхідне їм для покращення мовних навичок попри всі труднощі, з якими вони стикаються у процесі опанування іноземної мови. Використання перекладу заохочує студентів мислити лише однією мовою і тому унеможливує досягнення загальноприйнятих цілей навчання [12; 14]. Інші критики використання перекладу підкреслюють, що переклад повинен мати спеціалізований характер, допомагати професійним перекладачам у набутті вузького набору навичок і не поширювати на інших хибне уявлення про «еквівалентність» двох мов [14]. Однак після відмови від психологічних і лінгвістичних припущень, покладених в основу прямого методу, вчені стверджують, що відмова від перекладу в лінгвістичних класах не ґрунтується на наукових доказах. Всупереч припущенням вони довели, що «поміркване» використання перекладу може допомогти «зосередитися на формі» та полегшити процес вивчення мови [15].

Питання перекладознавства при викладанні іноземної мови для здобувачів різних освітніх рівнів і різних спеціальностей у закладах вищої освіти у вітчизняній педагогічній науці висвітлені

недостатньо. Якщо проаналізувати дослідження вітчизняних вчених, то за останні п'ять років (при вибірці найбільш актуальних у часі праць) проблемі перекладознавства як самостійній галузі прикладного мовознавства, її ключовим поняттям, термінам перекладацької сфери відводилось доволі незначне місце. У цільових посібниках та інших дидактичних матеріалах для навчання філологів аспект перекладознавства висвітлювався переважно як окрема навчальна дисципліна в структурі фахової підготовки здобувачів іноземної філології [2; 3; 4]. Заслугує на увагу праця О. Комар, присвячена мотивації студентів до автономного навчання у процесі вивчення перекладознавчих дисциплін [1].

Мета статті – окреслити сучасні ефективні підходи до методики викладання англійської мови у контексті перекладознавства. Досягнення поставленої мети передбачає узагальнення сучасних зарубіжних та вітчизняних наукових праць за темою дослідження, виокремлення методів і прийомів перекладу, які емпірично довели свою результативність в експериментальних дослідженнях та в практиці викладання іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Автори статті наполягають на тому, що переклад не обов'язково викликає негативне втручання з боку рідної мови і взагалі не перешкоджає вивченню іноземної (англійської) мови. Навпаки, покращує усвідомлення студентами схожості та відмінностей між двома мовами, сприяє засвоєнню складних структур і елементів іноземної мови, особливо, коли неможливо встановити прямі паралелі й потрібне описове пояснення. На ранніх етапах вивчення англійської мови потрібно враховувати, що студенти дуже залежать від рівня опанування рідної мови, оскільки це перший і назавжди первинний вербальний код, за допомогою якого учні / студенти пізнають навколишній світ та всю палітру процесів у ньому. Все ж більше аргументів на користь того, що перешкодою на шляху опанування англійської мови є не використання перекладу (на противагу прямому методу вивчення мови, англ. *direct method of language teaching*, коли викладач повинен передавати значення безпосередньо цільовою мовою за допомогою демонстрацій і наочних посібників; тож цей метод передбачає навчання іноземної мови без перекладів і вивчення граматики), а наявність мовних бар'єрів. Зокрема це *явні мовні бар'єри* (брак знань із лексики та граматики) та *приховані мовні бар'єри* (прагматичний і просодичний перехід між рідною та цільовою мовами). Саме вони погіршують формування змісту, що порушують складну діяльність з оброблення знань.

Сучасні підходи до методики викладання англійської мови у контексті перекладознавства характеризуються намаганням урахувати

різноманітні аспекти мовно-культурної взаємодії. Якщо диференціювати тенденції на перетині перекладознавства та методики навчання англійської мови, то доречно виокремити такі підходи:

– *комунікативний*: зосереджується на розвитку комунікативних навичок здобувачів освіти і націлений на навчання мовленнєвого спілкування в реальних життєвих ситуаціях; включає роботу над перекладом текстів з акцентом на передавання інформації й контекстуальних нюансів; має місце симулякрізація реальних життєвих ситуацій для синхронного та асинхронного перекладу з метою передати зміст висловленого вербально;

– *технологічний*: базується на використанні сучасних технологій (комп'ютерних програм та онлайн-ресурсів), що сприяє ефективному вивченню мови та набуттю перекладознавчих навичок; цей підхід передбачає використання спеціалізованих програм для вивчення лексики, граматики та тренування в навичках перекладу; можливе використання методу редагування текстів, перекладених через автоматизовані програми;

– *контекстуальний*: англійська мова розглядається у контексті культури та суспільства, що допомагає здобувачам освіти краще розуміти значення слів та виразів у різних ситуаціях; охоплює аналіз культурних відмінностей та їхній вплив на переклад, тому передбачає роботу з текстами різних стилів, аналіз відеоматеріалів, аудіозаписів тощо. Цей підхід особливо важливий для викладання англійської мови як мови інтернаціонального спілкування, а також для мови, лексичним одиницям якої притаманна значна полісемія;

– *проектний*: сприяє активному залученню здобувачів до власного навчання через виконання різних перекладацьких проєктів, зокрема, до перекладу текстів різних жанрів та стилів; використання проєктів сприяє розвитку творчих та аналітичних навичок; як варіант, можна в парі «українська-англійська» й навпаки запропонувати переклад пісень, прози та поезії сучасних авторів чи інших текстів, які можуть бути цікавими або ж актуальними для здобувачів з метою набуття ними спеціалізованих перекладацьких чи загальномовних компетенцій;

– *інтерактивний*: акцент на активній участі студентів у процесі навчання через взаємодію з викладачем та один з одним; використовується метод дискусій, експертних мінінарад, семінарів, коворкінгів щодо вибору перекладацьких стратегій та спільного аналізу перекладних текстів;

– *адаптивний*: базується на диференційованому навчанні з урахуванням індивідуальних потреб здобувачів, особливостей запам'ятовування й сприйняття ними іншомовних усних і письмових текстів та їхнього вихідного рівня знання мови й можливостей реалізації перекладацьких стратегій.

Варто наголосити, що використання прийомів перекладознавства можливе й потрібне на всіх етапах вивчення мови, проте завдання й формат організаційної роботи все ж буде відрізнятися. Сучасні гайди від провідних університетів світу, зокрема Cambridge University, застерігають від догматичного нехтування перекладом. Така думка майже 150 років час від часу домінувала у науково-методологічних колах. Вичерпало себе поширене переконання, що мову найкраще викладати за допомогою самої мови, без покликання чи прямого використання рідної мови здобувачів. Нехтування рідною мовою було не просто рекомендацією, а законом (загалом це зручно з погляду поліграфії, оскільки у такому разі для здобувачів освіти з різних країн підійдуть однакові дидактичні матеріали). Підручники, методичні вказівки, навчальні програми та цілі організації наголошують на забороні використовувати рідну мову студентів під час аудиторних занять: абсолютно все повинно бути англійською мовою, завжди і без винятку. При такій крайній монолінгвістичній точці зору всі численні способи, за допомогою яких можна корисно використати рідну мову студентів (для пояснення, коментування, встановлення стосунків, керування аудиторією здобувачів тощо) вважаються хибними й ненадійними. Особливо багато закидів саме у бік використання перекладацьких прийомів викладання. Недоліки використання перекладу, про які вже йшлося в огляді літератури з покликанням на авторів, доповнюються начебто загрозою академічності (відірваності від життя) і непрактичності, застарілості та монотонності перекладацької діяльності, невідповідності справжньому використанню мови та реальним ситуаціям спілкування, навіть тим, що використання перекладу – ознака лінивості вчителя.

На противагу цьому ми вважаємо переклад цінною педагогічною стратегією, секрет використання якої полягає у способах його використання і поєднання з іншими різновидами іншомовної активності. У мультикультурному світі XXI століття доцільно віддати перевагу підходам до використання перекладу, а, отже, залучення рідної мови студентів для навчання англійської мови, оскільки такий підхід цінує та просуває міжмовний мультикультурний світ, у якому англійську мову не вивчають лише заради того, аби пропагувати тільки англійський світ та англійську ідентичність. Залучення рідної мови формує гармонійну двомовну та двокультурну ідентичність і в такий спосіб захищає права інших мов і рівність культур. Сучасні люди живуть у глобалізованому багатомовному світі мультимедійного спілкування на різних відстанях, у різних культурних середовищах із різними мовами. У сучасному континуумі англійська мова – необхідність, але, вивчаючи англійську, не обов'язково потрібно відмовлятися від своєї рідної ідентичності та мови. Переклад

у багатьох аспектах якраз дає змогу не сформувати хибне уявлення про еквівалентність мов (як було сказано вище в «загрозах»), а, навпаки, предметно окреслити багатство й самодостатність кожної з мов світу.

Висновки. Отже, застаріле уявлення про вивчення англійської мови для того, щоб в англійській країні непомітно асимілюватись із одномовною спільнотою, розмовляючи англійською без покликання на свою рідну мову, є застарілим і навіть небажаним. Сучасні методологічні наративи на засадах самоцінності кожної з мов і культур сприяють використанню методів перекладу. Тому сучасні підходи до методики викладання англійської мови в контексті перекладознавства актуальні для категоризації, дослідження й апробації. Переклад є корисним і ефективним інструментом у навчанні другої мови. Однак викладачі англійської повинні пам'ятати, що не варто зловживати рідною мовою студентів на заняттях з іноземної мови. Рідна мова має виконувати інструментальну та ідеологічну роль в аспектах розрізнення двох мов (у ракурсі порівняльних студій). Рекомендовано не зловживати перекладом на заняттях з вивчення англійської мови, оскільки це може призвести до нехтування семантичними та прагматичними особливостями рідної та англійської мов. Важливо заохочували здобувачів освіти до з'ясування значення поза контекстом з метою уникнення втручання рідної мови, що може призвести до нерелевантних еквівалентів лексем. Переклад є найкращим способом фасилітації для пояснення складних лексичних чи граматичних тем.

Подальші дослідження доцільно організувати у напрямку експериментального визначення впливу використання перекладу під час вивчення англійської мови.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Комар О. Мотивація студентів до автономного навчання у процесі вивчення перекладознавчих дисциплін. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. Вип. 3. С. 92–99.
2. Литвин І.М. Перекладознавство. Черкаси, 2013. 288 с.
3. Сливка М.І. Вступ до перекладознавства: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Ужгород, 2023. 72 с.
4. Фабрична Я.Г. English intonation: practical course for the second year students specialising in translation studies. Англійська інтонація : навч. посібник. Київ, 2019. 116 с.
5. Ali S. Integrating translation into task-based activities – a new direction for ESL teachers. *Language in India*. 2012. Vol. 12, no 8. P. 429–440.
6. Bahremand A. The concept of translation in different teaching approaches and methods. *Journal of social sciences and humanities research*. 2015. Vol. 3, no 01, P. 6–10.
7. Butzkamm W. Why make them crawl if they can walk? Teaching with mother tongue support. *RELC journal*. 2011. Vol. 42, no 3. P. 379–391.
8. Cook G. Learning through translation. *The Cambridge guide to learning English as a second language* / ed. by A. Burns, J.C. Richards. Cambridge, 2018. P. 289–297.
9. Cook G. Translation in language teaching. Oxford, 2010. 202 p.
10. Garcia A.B. Translation teaching at a crossroads in a globalised world. *META*. 2005. Vol. 50, no 1. P. 263–276.
11. Heltai P., Lanstyák I. Translation and bilingual language use: two subtypes of bilingual communication. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/324573287_Translation_and_Bilingual_Language_Use_Two_Subtypes_of_Bilingual_Communication (date of access : 12.03.2024).
12. Howatt A.P., Smith R. The history of teaching English as a foreign language, from a British and European perspective. *Language & History*. 2014. Vol. 57, no 1. P. 75–95.
13. Mart C.T. The grammar-translation method and the use of translation to facilitate learning in ESL classes. *Journal of advances in English language teaching*. 2013. Vol. 1, no 4. P. 103–105.
14. Meutia P.D., Majid A.H., Nafisah S. Implementing direct method by using games to improve EFL students' reading comprehension. *Pedagogik: Jurnal ilmiah pendidikan dan pembelajaran fakultas Tarbiyah universitas Muhammadiyah Aceh*. 2020. Vol. 7, no 1. P. 16–20.
15. Navidini H., Nazarloo S.A., Esmaeili Z. Using translation in foreign language classrooms: Examining its effectiveness in teaching vocabulary to EFL students. *AJELP: Asian journal of English language and pedagogy*. 2018. Vol. 6. P. 1–10.
16. Ross N. J. Interference and intervention: Using translation in the EFL classroom. *Modern English teacher*. 2000. Vol. 9, no 3. P. 61–66.
17. Samardali M.F.S., Ismael A.M.H. Translation as a tool for teaching English as a second language. *Journal of literature, languages and linguistics*. 2017. Vol. 40. P. 64–69.
18. Shore S. Teaching translation. Exploring translation and multilingual text production: Beyond content. Berlin, Boston, 2001. P. 249–276.
19. Wang L. The advantages of using technology in second language education. *THE Journal*. 2005. Vol. 32(10). P. 38–42.